

UOT 316

[https://doi.org/10.30546/ifs.2025.1\(44\).71](https://doi.org/10.30546/ifs.2025.1(44).71)

ELMDƏ GENDER BƏRABƏRLİYİ: AZƏRBAYCAN REALLIĞINDA MÖVCUD DURUM VƏ PERSPEKTİVLƏR

Mahrux Abbas

fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu, **Azərbaycan**

mahru.abbas@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4024-3088>

Xülasə. Gender bərabərliyi birbaşa davamlı inkişaf əlaqədardır və sadəcə elm sahəsində inkişaf üçün yox, BMT-nin bütün Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin həyata keçirilməsi yönündə həyati önəm daşıyır. Məqalədə elmdə gender fərqləri (xüsusən, STEM sahəsində) araşdırılır. Bu fərqlər necə ölçülür, necə azaldıla bilər?

Tədqiqat metodları və metodologiyası. Adətən gender məsələsi keyfiyyət metodlarından çox, kəmiyyət metodları ilə əlaqədardır. Bura yoxsulluq, ev təsərrüfatından gələn gəlirlər, sağlamlıqla bağlı məlumatlar aiddir və onlardan bir çox sahədə inkişafı ölçmək üçün istifadə edirlər. Bu araşdırmada kəmiyyət metodlarından istifadə etməklə, tarixi və mədəni arxa plan və təcrübəyə aid məlumatların interpretasiyasına cəhd edilir. Məlumat mənbəyi olaraq əvvəlcədən mövcud olan mənbələrdən, o cümlədən yerli və beynəlxalq hesabat, nəşr, material və sənədlərdən istifadə olunur.

Yenilik. Son hesabatlar incələndə, 1990-cı illərin əksinə, yeni nəsillərin təhsil, iş sferalarında daha çox fəaliyyət sahəsinə yönəldiklərini müşahidə etmək mümkündür.

Çıxarış. Nəsillər dəyişməsi aşkar müşahidə olunur. Qadının sadəcə evdar qadın və ana obrazı kimi qavrayışı zəifləyib, Azərbaycan qadınının öz savadlılığını artırmaq, təhsil və bütün başqa sahələrdə irəliləmək istəyi önəmli şəkildə güclənib.

Ancaq gender sahəsində bu irəliləyişlər, təəssüf ki, bütün sahələrə aid edilə bilməz (xüsusən də qərarqəbuletmədə qadınların göstəricilərinə).

Açar sözlər: Azərbaycan, gender bərabərliyi, gender göstəriciləri, gender fərqliliyi indeksi, gender bərabərsizliyi indeksi, elmdə gender bərabərliyi, qadınlar STEM-də

GENDER EQUALITY IN SCIENCE: CURRENT SITUATION AND PERSPECTIVES IN THE REALITY OF AZERBAIJAN

Mahrux Abbas

Abstract. Gender equality is intrinsically linked to sustainable development and is vital to not only the development of progression of science. But also to the realization of human rights for all and the accomplishment of the United Nations Sustainable Development Goals. The article aims to examine Gender Gap in Science (mainly in the STEM fields): How to Measure it, How to Reduce it?

Research methods and methodology. Research on gender is more commonly associated with qualitative rather than quantitative methods. Quantitative data- statistical data on poverty, household income, and health, for example- are collected to provide “indicators” of development in many areas. This study adopted qualitative methods, involving the interpretation of historical and cultural backgrounds and experiences. Data were gathered from pre-existing sources, encompassing recent national and international reports, publications, materials and various documents.

Findings. In contrast to the 1990’s, most scrutinized latest reports indicate that women from newer generation exhibit more significant activity in various domains, including education, employment compared to their older counterparts.

Conclusion. A notable generation shift is evident, with contemporary perspectives diminishing the perception of a woman’s primary role as solely a housewife and mother. Consequently, the aspirations for Azerbaijani women extend to literacy, empowerment, education, and strength across all domains.

However, these advancements does not imply the complete attainments of gender literacy and equality in all spheres (especially in decision-making sphere).

Keywords: Azerbaijan, gender equality, gender indicators, gender gap index, gender inequality index, gender equality in science, women in STEM

ГЕНДЕРНОЕ РАВЕНСТВО В НАУКЕ: ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ В РЕАЛИЯХ АЗЕРБАЙДЖАНА

Махрух Аббас

Резюме. Изменения в мире происходят быстрее, чем сменяются поколения. Однако при этом можно наблюдать заметную трансформацию самих поколений: современные взгляды постепенно разрушают представление о женщине исключительно как о домохозяйке и матери. Всё больше азербайджанских женщин стремятся к расширению своих прав и возможностей, к получению образования и построению карьеры. Тем не менее, достигнутые успехи в области гендерного равенства, к сожалению, пока не охватывают все сферы – особенно это заметно в показателях участия женщин в процессах принятия решений.

Цель исследования: гендерное равенство неразрывно связано с устойчивым развитием и имеет жизненно важное значение не только для развития науки, но и для реализации всех целей устойчивого развития ООН. В статье рассматриваются гендерные разрывы в науке (в основном в STEM-областях). Как измеряются эти разрывы и как их можно сократить?

Методы и методология исследования: в данном исследовании использованы качественные методы, включающие интерпретацию исторического и культурного контекста и опыта. Данные были собраны из существующих источников, включая последние национальные и международные отчеты, публикации, материалы.

Новизна: в отличие от 1990-х годов, большинство последних отчетов указывают на то, что женщины нового поколения проявляют более значительную активность в различных сферах, включая образование и занятость.

Ключевые слова: Азербайджан, гендерное равенство, гендерные показатели, индекс гендерного разрыва, индекс гендерного неравенства, гендерное равенство в науке, женщины в STEM

Giriş

“Elmi inkişafda gender bərabərliyinin təmin olunması yalnız ədalət məsələsi deyil, həm də daha məhsuldar və inklüziv tədqiqat mühiti yaratmaq üçün vacib şərtidir.”

Qısa giriş:

- Gender bərabərliyi BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərindən biridir.
- Dünyada və Azərbaycanada qadınlar elmi fəaliyyətin yarısını təşkil etsə də, yüksək elmi mövqelərdə az təmsil olunurlar.
- Araşdırmanın məqsədi: Azərbaycanda elmdə qadınların iştirak səviyyəsini, qarşılaşdıqları çətinlikləri və mövcud təşəbbüsləri təhlil etmək.

Əsas hissə

Statistika və real göstəricilər

- Dövlət Statistika Komitəsinə əsasən: elmi işçilərin ~52%-i qadındır.
- Lakin bu göstəricilər daha çox aşağı və orta səviyyəli vəzifələri əhatə edir.
- Elmi rəhbərlikdə, akademik titullarda gender fərqliliyi mövcuddur.

Qarşıya çıxan əsas problemlər

- Stereotiplər: “Elm kişi sahəsidir” yanaşması hələ də aktualdır;
- Ailə və karyera balansını qorumaq çətinliyi;
- Qadın alimlərin layihə və qrantlarda az təmsil olunması;
- Elmi nəşrlərdə qadın müəlliflərin sayı kişilərlə müqayisədə azdır.

Qanunvericilik və dəstək proqramları

• “Gender bərabərliyi haqqında” Azərbaycan Qanunu – gender bərabərliyini təmin etmək üçün əsas hüquqi baza hesab olunur.

• Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin təşəbbüsləri (misalçün, dövlət və özəl müəssisələrdə Genderə Məsul Şəxslər Şəbəkəsinin yaradılması) cəmiyyətdə gender balansını formalaşdırmağa yönəlib.

• Amma bütün bu sadalanan Qanunvericilik və Dəstək Proqramlarını tətbiq etmədə çətinliklər var və görülən işlərin monitorinqi zəifdir.

Müsbət nümunələr

- AMEA-da çalışan qadın alimlər: Tək-tük də olsa, nüfuzlu qadın alimlərimiz var.
- Qadınların STEM sahələrində təşəbbüslərə cəlb olunması (startaplar, *hackathonlar*, universitet təşəbbüsləri).

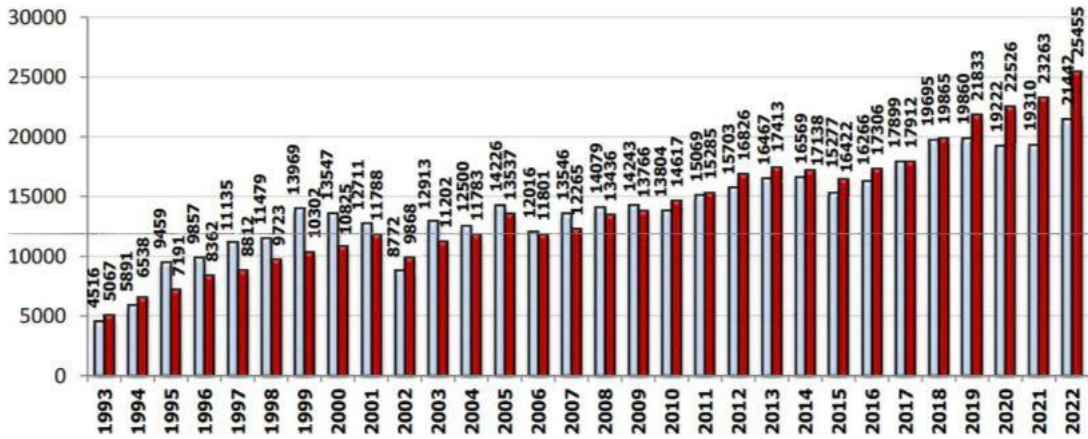
Təxmini hesablamalar göstərir ki, Azərbaycanda elmi fəaliyyət sahəsində çalışanların 52%-ni qadınlar təşkil edir (mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin saytı) Bu, konkret elmi fəaliyyətlə məşğul olan qadın və qızlara aid rəqəmdir. Elmlə bağlı yardımçı sahələrdə çalışan qadınları da bu siyahıya əlavə etsək, kişilərlə müqayisədə bu göstərici daha da çox olacaq. Dünya miqyasında isə qadınlar elmi tədqiqatçıların üçdə birini, elmin yuxarı səviyyələrində- Milli akademiya üzvlərinin sırasında 12%-i təşkil edirlər. Qadın alimlərin sayı regionlara görə dəyişir - Cənubi Asiyada-23%, Cənub-Şərqi Asiyada-27%, Saharadan cənuba Afrikada-32%, Avropa Birliyində-34%, Ərəb ölkələrində-41%, Latın Amerikasını və Karib hövzəsində-44%, Mərkəzi Asiyada-47%, Cənub-Şərqi Avropada-52% təşkil edir. Elmin statusunun yuxarı olduğu Almaniya, Yaponiya, İngiltərə kimi ölkələrdə bu göstərici 16-25% arasında dəyişir. Sahələrə görə gender fərqi gəlincə, qadınların fizika, mühəndislik, kompüter elmlərində təmsilçilik payı azdır. Həyat və sağlamlıq elmləri (*life sciences and health*) sahəsində daha balanslı və ya qadın-tədqiqatçıların çoxluğu müşahidə edilir.

Azərbaycanda orta məktəb və ali məktəbdə gender pariteti

Dövlət İmtahan Mərkəzi hər il oğlan və qızların nəticələrini ayırd etməklə, əhatəli hesabat yayımlayır. DİM-in 2023-cü il hesabatına görə, buraxılış imtahanında iştirak edənlərin 53,1%-i oğlan, 46,9%-i qızlar olmuş ki, onlardan 30,5%-i imtahanda uğursuz olmuşlar.

Azərbaycanda bakalavr təhsili üçün 5 qrup var. 1-ci qrup STEM (Elm, Texnologiya, Mühəndislik və Riyaziyyat) və Kənd Təsərrüfatı sahəsini, 2-ci qrup Biznes, Marketing və Turizm sahəsini əhatə edir. 3-cü qrup Hüquq, Filologiya, Tərcümə, Beynəlxalq Münasibətlər və Sosiologiya kimi sahələri, 4-cü qrup bütün tibb elmlərini təmsil edir. 5-ci qrupa İncəsənət, Musiqi, Kino, Heykəltəraşlıq kimi sahələr aiddir. 1-4-cü qruplar üzrə qəbul olanların 60,89%-i qızlar, 39,11%-i oğlanlardır. Qabiliyyət imtahanı tələb edən 5-ci qrup abituriyentlərdən qəbul olunmuşların 34,3%-i oğlan, 65,7%-i qızlardır.

DİM-in 2023-cü il hesabatında oğlan və qızların ali məktəblərə daxil olması dinamikası öz əksini tapıb (mənbə: dim.gov.az)

DİM-in 2023-cü il hesabatından aydın olur ki, qızlar dövlət ödənişli təhsil imkanından daha çox yararlına bilmişlər (qızlar- 51,66%, oğlanlar- 48,34%). Ancaq 2022-ci il üçün qızlar üçün bu göstərici- 48,8% olub. 500-700 bal şkalasında da qızlar oğlanlardan daha yaxşı nəticə göstərmişlər- 4039 qız və 3039 oğlan.

DİM-in magistraturaya qəbul üzrə hesabatına görə, qəbul olanların 50,1%-i qızlar, 49,3%-i oğlanlardır.

Ali məktəblərə qəbul

Bu göstəricilər xeyli yaxşılaşıb. 2019-cu il Asiya Bankının hesabatına görə, Azərbaycanda kollec və ali məktəblərə qəbulda hər iki cins üçün nəticələr aşağı olmuşdur- təxminən 20%. Amma DİM-in hesabatına görə, 2022-ci ildə bu göstərici 44,74%-ə yüksəlmişdir. Dünya Bankının Azərbaycanla bağlı hesabatında da bu rəqəm 40% kimi yer alır.

Dövlət Statistika Komitəsinin hesabatına görə, 2021/2022 tədris ilində qızlar təhsil, humanitar və sosial elmlər, mədəniyyət və incəsənət, sağlamlıq və xidmət sahəsini seçməyə meyillidirlər. Bu nəticə cinslərin peşə seçimindən xəbər verir.

PhD - doktorantura səviyyəsində təhlillər göstərir ki, qadınlar riyaziyyat, fizika, kimya, biologiya, tibb, antropologiya, coğrafiya, tarix, filologiya, pedaqogika, psixologiya, incəsənət, sosiologiya, arxitektura və fəlsəfə sahəsində bütün doktorantların 54,9%-ni təşkil edir. 2022-ci il göstəricilərinə görə (mənbə- DSK), qadınlar ilk dəfə fəlsəfə doktorlarının sayına görə kişiləri üstələmişlər.

Şəkil

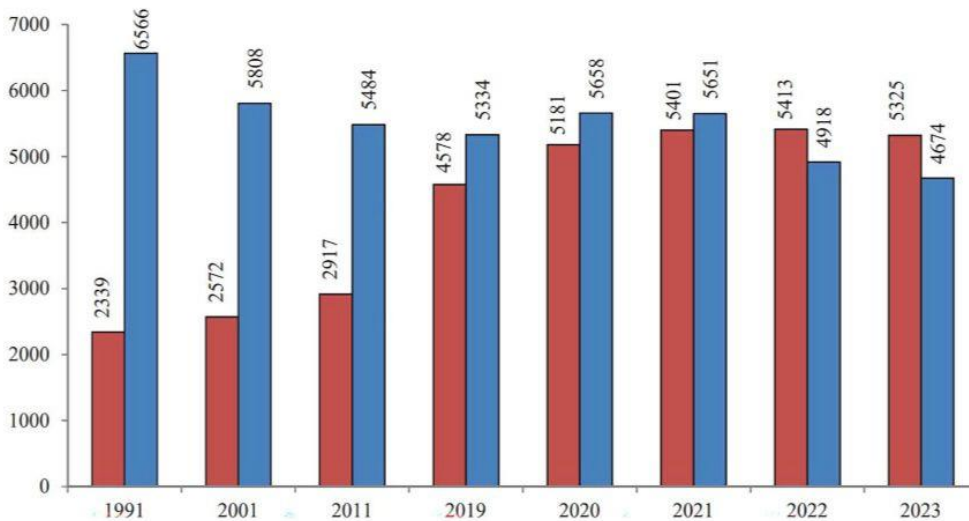

Figure 2. Distribution of PhD by sex during various years.

Source: State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, 2022.

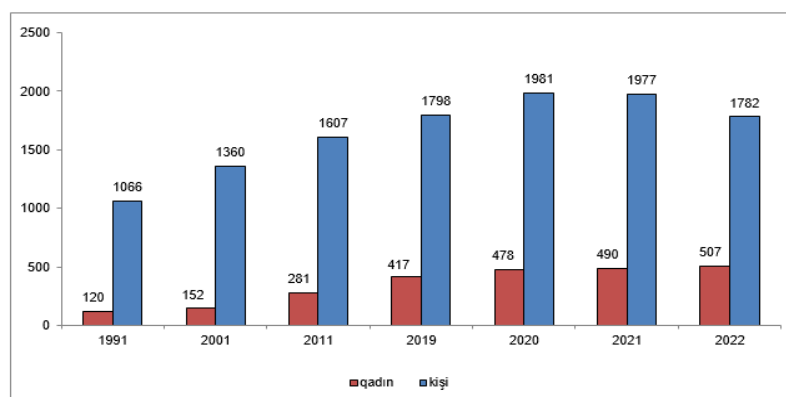
Gender pariteti elm və tədqiqat sahəsində (mənbə Dövlət Statistika Komitəsi):

Doktorantura			
İllər	Ümumi say	Qadınlar	Kişilər
2016	541	242	299
	100%	44,7%	55,3%
2022	762	402	360
	100%	52,8%	47,2%

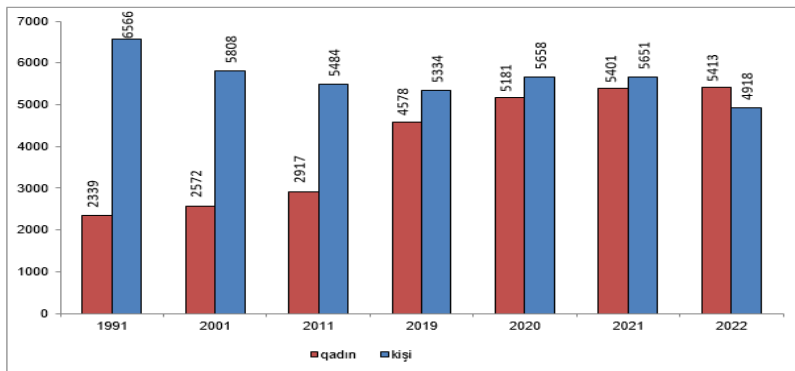
Fəlsəfə doktoru üzrə təhsil alanlar (aspirantura)			
İllər	Ümumi say	Qadınlar	Kişilər
2016	2182	1204	978
	100%	55,2%	44,8%
2022	2559	1405	1154
	100%	54,9%	45,1%

Elmlər doktorları			
İllər	Ümumi say	Qadınlar	Kişilər
2016	1476	288	1188
	100%	19,5%	80,5%
2022	2289	507	1782
	100%	22,1%	77,9%
2022	100%	52,4%	47,6%

Elmlər doktorlarının cins üzrə bölgüsü
(İlin əvvəlinə, nəfər)

Fəlsəfə doktorlarının cins üzrə bölgüsü
(İlin əvvəlinə, nəfər)

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi “Azərbaycanda qadınlar və kişilər: statistik məcmuə 2022”

Mövcud məlumatlara əsasən, 2020-ci ildə fəlsəfə doktoru proqramı üzrə qəbul olanların sayı 552 nəfər, elmlər doktoru proqramı üzrə isə 154 nəfər təşkil edib. Elmlər doktoru proqramı üzrə təhkim olunmuş dissertantların sayı 246 nəfər olub ki, onların 144-ü qadındır. Dissertantların əksəriyyəti tibb, iqtisad, filologiya, tarix, texnika, biologiya və riyaziyyat sahələrində təmsil olunub. unec.edu.az+2azedu.az+2Azərbaycan Texnologiya Universiteti+2

Təəssüf ki, açıq mənbələrdə 2019-2024-cü illər ərzində Azərbaycanda müxtəlif elm sahələri üzrə elmlər doktoru və fəlsəfə doktorlarının (keçmiş elmlər namizədi) dəqiq sayını təqdim edən statistik məlumatlar məhduddur. Lakin ümumi məlumatlar əsasında bəzi tendensiyaları qeyd etmək mümkündür:

- **Doktorantura təhsili:** Son illərdə doktorantura səviyyəsində təhsil alanların sayında artım müşahidə olunur. Bu, elmi kadr hazırlığının inkişafına yönəlmiş dövlət proqramları və təşəbbüsləri ilə əlaqələndirilir. azedu.az+3Azərbaycan Texnologiya Universiteti+3Statistical Committee of Azerbaijan+3

- **Qadınların elmdə iştirakı:** Azərbaycanda elmi işçilərin təxminən 60%-ni qadınlar təşkil edir. Bu göstərici qadınların elmi fəaliyyətlərdə fəal iştirak etdiyini göstərir.

- **Elmi nəşrlərin artımı:** 2024-cü ildə Azərbaycan alimlərinin beynəlxalq elmi jurnallarda dərc olunan məqalələrinin sayında əhəmiyyətli artım müşahidə edilib. Məsələn, "Scopus" bazasında 4000, "Web of Science" bazasında isə 2882 məqalə dərc olunub ki, bu da əvvəlki illərlə müqayisədə müvafiq olaraq 40% və 52.9% artım deməkdir. azedu.az

Qadınlar STEM Təhsil sahəsində

Sürətlə dəyişən dünyada Elm, Texnologiya, Mühəndislik və Riyaziyyatın (STEM- Science, Technology, Engineering and Mathematics) önəmi günbəgün artır. Araşdırmalar göstərir ki, elm, texnologiya, mühəndislik və riyaziyyat sahəsində yatırım insan kapitalını gücləndirmək sahəsində ən səmərəli addımdır. STEM təhsili innovasiyaların tətbiqini sürətləndirir, texnoloji inkişafı ayaqlaşmağa kömək olur. Eləcə də iqtisadi artım və inkişafın göstəricisi hesab olunur. STEM təhsili rəqabətə davamlılığı gücləndirməklə dayanıqlı iqtisadi artım üçün katalizator rolu oynayır, digital dövrdə işçi qüvvəsi formalaşdırır. STEM üzrə təhsil alanların sayının 1% artımı illik ÜDM-də təxminən 2% artıma uyğundur (Croak 2018).

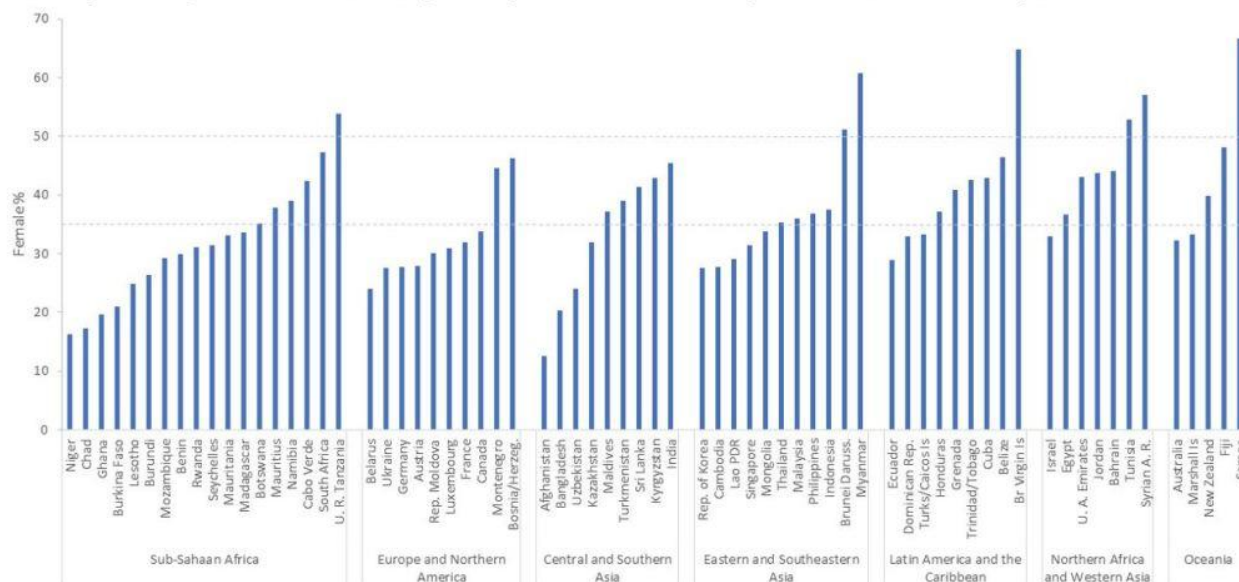
Dünya miqyasında qadınlar ali təhsil alan tələbələrin təxminən yarısını təşkil etsə də, STEM sahəsində oxuyanların sayı təxminən 35%-dir. Bu göstərici son 10 ildə (mənbə: 2018-2023-cü illəri əhatə edən UIS data) dəyişməz qalıb.

UNESCO-nun Statistika İnstitutunun məlumatına görə, 122 ölkədən 12-də hər 4 məzundan biri qadındır. Onlardan 5-i Səhradan cənuba Afrikadan, amma həm də Çili və İsveçrə kimi yüksək gəlirli ölkələri təmsil edirlər. Avropa və digər yüksək gəlirli ölkələrdə qadınların STEM sahəsində yayılması orta məktəbdən sonra kəskin şəkildə aşağı düşür. OECD (İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı) ölkələrində təhsil, sağlamlıq və rifah sahəsində təmsil olunan 75 % qadıncan ancaq 31%-i STEM

proqramlarında çalışır. Yunanıstan, İslandiya və Polşada STEM məzunlarının 40%-dən çoxunu qadınlar təşkil edir. Maraqlı məqam odur ki, digər 9 ölkənin arasında Suriya və Tunis kimi ərəb ölkələri də var. Amma bu ölkələrdə riyaziyyata münasibət daha loyaldır.

On average, only 35% of STEM graduates are women

Share of STEM graduates who are female, selected countries, 2022 or most recent year

Source: UIS database.

50 ölkədən toplanan məlumat əsasında demək olar ki, 2010-2011 və 2020-2021-ci illərin nəticələri göstərir ki, qadın STEM məzunlarının paylanması arasında dəyişmə müşahidə olunmur. Əksinə, diqqəti cəlb edən nümunə kimi, 20% sabit göstərici ilə Çilini qeyd etmək olar. 10 il ərzində ən böyük geriləmə Macarıstanda (5% geriləmə), irəliləyiş isə Şimali Makedoniya (40%-dən 50%-ə yüksəliş), Niderland (21%-dən 31%-ə yüksəliş) və Mərakeşdə (39%-dən 49%-ə yüksəliş) qeydə alınıb.

Bütün STEM fənlərini bir araya gətirsək, fərqli durumlar üzə çıxır. 2016-2018-ci illərdə mühəndislik, istehsal və tikinti sahələri üzrə ali məktəb məzunu qadınlar 28%, İKT üzrə 30%, təbiət elmləri, riyaziyyat və statistika üzrə 57%-ə (bu rəqəm Banqladeş, Burkino Faso və Burundidə 20%-dən aşağı, Bəhreyn, Maldiv, BƏƏ-də 80%-dən çox) təşkil edib. Səudiyyə Ərəbistanında 2019-cu ildə təbiət elmləri, riyaziyyat və statistikada dərəcə alan qadınlar 70%, mühəndislik, tikinti və istehsal üzrə isə 4% təşkil ediblər. Latin Amerikası ölkələri və Kariblərdə 40% STEM məzunu qadının 31%-i mühəndislik, tikinti və istehsal, 18%-i isə İKT sahəsini təmsil edir.

Gender Fərqliliyi İndeksi və Gender Bərabərsizliyi İndeksi

Dünyada müxtəlif sahələrdə gender fərqlərini ölçmək üçün fərqli gender metodikalarından istifadə olunur. Ən çox istinad olunan mənbələrdən Dünya İqtisadi Forumunun (World Economic Forum) GFİ- “Gender Fərqliliyi İndeksi” (Gender Gap Index) və BMT-nin “Gender Bərabərsizliyi İndeksi” -nə müraciət edək.

1. Qlobal Gender Fərqliliyi İndeksi (GGGI)

Dünya İqtisadi Forumu tərəfindən hazırlanan bu indeks ölkələrdə gender bərabərliyini **dörd əsas sahə** üzrə qiymətləndirir:

- İqtisadi iştirak və imkanlar
- Təhsil nailiyyətləri
- Sağlamlıq və həyat müddəti
- Siyasi səlahiyyətləndirmə

İndeks 0 ilə 1 arasında dəyərləndirilir; 1 tam gender bərabərliyini ifadə edir.

Azərbaycanın GGGI üzrə göstəriciləri:

- **2020:** Azərbaycan 0.687 bal ilə 94-cü yerdə qərarlaşmışdır.
- **2021:** Eyni bal (0.687) ilə 100-cü yerdədir.
- **2022:** 0.687 bal ilə 101-ci yerdədir.
- **2023:** 0.688 bal ilə 100-cü yerdədir.

1. Qlobal Gender Fərqliliyi İndeksi sahələr üzrə (GGGI)

2023-cü il:

- **Ümumi bal:** 0.687 (68.7%) Human Development Reports+3World Economic

Forum+3World Economic Forum+3

- **Qlobal sıralama:** 94-cü yer
- **Sahələr üzrə göstəricilər:**
 - **İqtisadi iştirak və imkanlar:** 0.748 UN Women Data Hub+1Prosperity Data360+1
 - **Təhsil nailiyyətləri:** 0.996
 - **Sağlamlıq və həyat müddəti:** 0.941 UNECE+1World Economic Forum+1
 - **Siyasi səlahiyyətləndirmə:** 0.063 World Economic Forum

2024-cü il:

- **Ümumi bal:** 0.688 (68.8%) World Economic Forum+1Wikipedia – Die freie

Enzyklopädie+1

- **Qlobal sıralama:** 100-cü yer Prosperity Data360
- **Sahələr üzrə göstəricilər:**
 - **İqtisadi iştirak və imkanlar:** 0.752 UNDP+22UN Women Data Hub+22World

Economic Forum+22

- **Təhsil nailiyyətləri:** 0.992
- **Sağlamlıq və həyat müddəti:** 0.969 Wikipedia – Die freie Enzyklopädie
- **Siyasi səlahiyyətləndirmə:** 0.031 Wikipedia – Die freie Enzyklopädie

Bu məlumatlar göstərir ki, Azərbaycanın ümumi gender bərabərliyi balı cüzi artıb (0.001), lakin qlobal sıralamada 6 pillə geriləyib. Xüsusilə, siyasi səlahiyyətləndirmə sahəsində ciddi geriləmə müşahidə olunur.

2. Gender Bərabərsizliyi İndeksi (GII)

BMT-nin İnkişaf Proqramı (UNDP) tərəfindən hazırlanan bu indeks gender bərabərsizliyini **üç əsas ölçü** üzrə qiymətləndirir:

- **Reproduktiv sağlamlıq** (ana ölümü nisbəti və yeniyetmə doğuş nisbəti)
- **Səlahiyyətləndirmə** (parlamentdəki yerlərin cinsə görə bölgüsü və orta təhsil səviyyəsi)
- **Əmək bazarında iştirak** (iştirak nisbətləri)

İndeks 0 ilə 1 arasında dəyərləndirilir; 0-tam bərabərliyi, 1 isə tam bərabərsizliyi ifadə edir.

Azərbaycanın GII üzrə göstəriciləri:

- **2019:** 0.323
- **2020:** 0.310
- **2021:** 0.294
- **2022:** 0.291

Bu göstəricilər Azərbaycanda gender bərabərsizliyinin azalma tendensiyasını göstərir, yəni vəziyyət tədricən yaxşılaşır.

Ümumi təhlil

Son 5 ildə Azərbaycanın GGGI və GII göstəricilərində müəyyən irəliləyişlər müşahidə olunur. Xüsusilə GII-də bərabərsizliyin azalması pozitiv tendensiyadır. Lakin GGGI-dəki sıralama və bal dəyişiklikləri minimaldır, bu da gender bərabərliyinin təmin olunmasında daha çox işlərin görülməsinin vacibliyini göstərir. World Population ReviewOur World in Data+2Human Development Reports+2Wikipedia+2

Bu addımlar Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsində daha yüksək nəticələr əldə etməsinə kömək edə bilər.

Təvsiyələr

- **Siyasi iştirakın artırılması:** Qadınların siyasətdə daha fəal iştirakını təşviq etmək üçün proqramlar hazırlanmalıdır.
- **İqtisadi imkanların genişləndirilməsi:** Qadın sahibkarlığını dəstəkləyən layihələr və maliyyə imkanları artırılmalıdır.
- **Təhsildə bərabərliyin təmin edilməsi:** Qızların STEM sahələrinə yönləndirilməsi və bu sahələrdə təhsilin təşviqi vacibdir.

Nəticə

Azərbaycanda maarifçilik dövründən başlayaraq (XIX əsrin sonu XX əsrin başlanğıcı) sovet dövrü də daxil olmaqla, qadınla bağlı ənənəvi stereotiplər kişilərlə müqayisədə daha çox dəyişmişdir. Bu, özünü aşkar formada təhsil və elm sahəsində bəlli edir. Qızlar və oğlanlar həm ümumi, həm də peşə təhsilində bərabər şəkildə təmsil oluna bilirlər. DİM hesabatlarından görünür ki, qızlar ilbəl nəticələrini yaxşılaşdıraraq öz oğlan həmyaşıdlarını üstələyə bilmişlər.

TIMSS-2019 kimi beynəlxalq qiymətləndirmələr göstərir ki, Azərbaycan xüsusilə ibtidai və ali məktəbdə Türkiyə, İran, Çin kimi ölkələri geridə buraxıb. Xaricdə təhsil üzrə Dövlət Proqramından istifadə edən qızların sayı da çoxalıb.

STEM sahəsinə cəlb olunan qızların sayı hökumətin tədbirləri, eləcə də beynəlxalq təşkilatlarla birgə həyata keçirilən müxtəlif tədbirlər (hakaton, startup layihələri, beynəlxalq yarışlar, mentorluq proqramları) sayəsində ilbəl artır. Amma bütövlükdə bu sahələrin səmərəli fəaliyyəti üçün uyğun infrastruktur (uyğun qanunvericilikdən tutmuş, biznes mühiti, eləcə də elmin inkişafına adekvat investisiya yatırımı) yaradılmasına ehtiyac var.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Asian Development Bank 2019. Azerbaijan Country Gender Assessment. National Laws, Policies, Institutions, and International Commitments on Gender Quality, 1-10. <https://www.adb.org/documents/azerbaijan-country-gender-assessment-2019>
2. Bowen, G. A. 2009. Document Analyses as a Qualitative Research Method. Qualitative Research journal 9 (2): 27-40 <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.3316/QRJ0902027/-full/html>
3. Global Gender Gap report 2024. The World Economic Forum. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.3316/QRJ0902027/full/html>
4. Gender Inequality Index, 2022 <https://ourworldindata.org/grapher/gender-inequality-index-from-the-human-development-report>
5. Gender Göstəriciləri. Azərbaycanda qadınlar və kişilər. <https://www.stat.gov.az/source/gender/>
6. Qəbul və buraxılış imtahanlarının nəticələrinin gender aspektləri. 2023-cü il https://dim.gov.az/storage/postFile/gender-2023-graypdf_19-07-2024_14-48-53.pdf
7. Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatı haqqında məlumat https://family.gov.az/store/media/gender_cap.pdf
8. Programme for International Student Assessment https://www.google.com/search?q=pisa+assessment&rlz=1cdgoy1_enaz885az886&oq=pisa+as&gs_lcrp=egzjahjvbwuqbwgdeaaygaqybggaeuyotihcae qabiabdihcaiqabiabdihcamqabiabdihcaqqabiabdihcauqabgwgb4ycaggeaayfhgemggibxaagbyyhjucagqabgwgb4ycagjeaayfhge0geinj2ogowajsoagkwaghiawqyasbf&hl=en-us&sourceid=chrome-mobile&ie=utf-8
9. Mullis, I.V. S, M.von Davier and all 2019. TIMSS 2019 International Results in Mathematics and Science. Chestnut Hill
10. Seyidzade, L. and Ismanovski S. 2020. Azerbaijan leads for women in STEM. New York: UN Development Programme. <https://undp.medium.com/azerbaijan-leads-for-women-in-stem-6f53efa4f79d>

11. UNDP Azerbaijan. 2007. Gender Attitudes in Azerbaijan: Trends and Challenges. Azerbaijan Human Development Report
12. UNDP 2022. Human Development Report 2021/2022. Uncertain times, Unsettled lives

Rəyçi: f.e.d., prof. Rəna Mirzəzadə